

CRÒNICA PARCIAL
(1971-1987)

Enric Banyuls

Crònica parcial (1971-1987)

Pròleg de Víctor Labrado

institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació
VALENCIA, 2018

moment memorialística, 5

Col·lecció dirigida per
Xavier Serra

© Hereves d'Enric Banyuls, 2018

© D'aquesta edició, Institució Alfons el Magnànim-CVEI
Diputació de València, 2018
www.alfonselmagnanim.net

Disseny de la coberta i la sobrecoberta: Collage-no

Disseny de la col·lecció: Jaume Ortola

Maquetació: Nova Digital Servicios Gráficos

ISBN: 978-84-7822-777-8

Dipòsit legal: V-3253-2018

Imprés a: IMPREMTA
DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

El novembre del 2017, un mes i escaig abans de morir, Enric Banyuls féu imprimir el seu llibre en la Impremta Taller Sericor, de Corbera. El títol d'aquella primera versió autoeditada era: *Crònica parcial. Tardofranquisme i Transició a Corbera (Ribera Baixa) 1971-1987*. La revisió i la correcció d'estil anà a càrrec de Víctor Pastor Banyuls i el pròleg va ser escrit per Víctor Labrado. En aquesta nova edició hem acurtat el títol de l'obra i hem suprimit el preàmbul «Aclariment necessari», les notes a peu de pàgina espúries i algunes enumeracions de noms, que només podien tenir interès immediat en l'àmbit local. Pel mateix motiu s'ha prescindit de l'annex fotogràfic. En la primera versió hi havia esparsos tres capítols titulats «Sobre mi», que ara, per a evitar la repetició, passen a titular-se: «Sobre mi», «Al Tall» i «Servei militar obligatori». Atès que no afecten la intel·ligibilitat del text, també han estat suprimides dels títols dels capítols les indicacions topogràfiques.

L'editor

*A Pasqual Ureña, a Rosa Ureña.
Protagonistes, entre d'altres, d'aquesta història.*

PRÒLEG

El costum i les bones maneres volen que, quan es posa un llibre a mans dels lectors, entre la coberta i el text figuren, a tall de presentació, unes paraules ben intencionades que, suposadament, orientaran el públic en la lectura que els espera. S'ha donat el cas que Enric Banyuls, decidit a publicar la seua *Crònica parcial*, ha cregut convenient confiar-me la redacció d'aquestes paraules de presentació i jo, per la bona opinió en què el tinc, m'he afanyat a acceptar el compromís de fer-ho.

Com el títol ja ho diu, Enric Banyuls proposa als lectors una crònica que, pel període de temps que abraça –del 1971 al 1987–, podríem anomenar també llibre de memòries: unes memòries que abasten *tardofranquisme i transició* a Corbera, viscuts i recordats en primera persona, sense a penes concessions a la vida més personal o íntima, ni a una activitat com és la pintura, a la qual s'ha dedicat amb cor i fetge gran part de la seua vida. Són unes memòries polítiques, doncs. Encara que l'autor no siga exactament un «polític». Al llarg del llibre, en un moment determinat, Banyuls s'exclama: «quantes quotes devem haver pagat al llarg dels anys...!» Un polític, un bon polític, hauria trobat la manera de fer-les pagar, de fer-ne pagar moltes, als altres. Ell certament ha sentit la passió de la política i n'ha fet, de política, hi ha dedicat moltes energies i molt de temps, però ha fet política a peu d'obra, com a militant. I certament ha fet agitació, però per considerar-lo un simple agitador o activista, sospite que li ha faltat disciplina, fe cega, i li ha sobrat iniciativa, criteri propi; és a dir: creativitat.

Per tant: el ciutadà Enric Banyuls seria més aviat un militant que no un polític, i molt més que un agitador. És a dir que, si m'ho permeteu, jo el definiria com un manifasser. No un qualsevol manifasser, sinó un de la classe més excel·lent i beneficiosa de manifassers que circula pel país. Deixeu que m'explique: un manifasser no és mai ni un especialista ni un professional, ni practica la submissió sistemàtica, ni el menfotisme; perquè per definició un manifasser és qui, allò que fa, no ho fa mai per obligació, sinó perquè vol, perquè s'ho creu i perquè sap fer-ho o sap aprendre a fer-ho. I no cal dir que, parlant com parlem ací de manifasseries polítiques i culturals, una dictadura, com ara la que vam viure fins als anys 70, deixa sempre un gran espai d'acció als manifassers. Tot el que l'estat deixa de fer o prohibeix de fer és, més que una invitació, una temptació per al manifasser.

I això que es diu de la dictadura, pel que fa a la motivació o necessitat social de manifassers, es pot afirmar igualment dels pobles, de les llengües i cultures sense estat: el manifasser s'haurà de multiplicar per procurar-se allò que l'estat li nega. Vull dir que no és inimaginable com ara que, en hipotètiques democràcies, amb constitucions que suposadament protegeixen les llengües minoritàries, els xiquets parlants d'aquestes llengües minoritàries no tinguen ni el dret de veure els dibuixos animats en la seua llengua. És possible, això. No per culpa ni mala voluntat de ningú –diuen–, sinó perquè hi ha normatives i la democràcia, ja se sap, és l'imperi de la llei, perquè això és un estat de dret. I els maldecaps no s'acaben davant l'actitud de l'estat, perquè també hi ha, com ara, pacifistes de bona fe incapaços de reconèixer plenament una llengua que no tinga un exèrcit al darrere.

Per tant, al País Valencià, una generació com la d'Enric Banyuls, nascuts durant una dictadura, membres d'un poble

sense estat i parlants d'una llengua –estava per dir *sense estat*, però fóra millor dir...– amb un estat en contra, havia de ser una generació rica en manifesters, que creixeria en unes condicions òptimes per a no desaprofitar cap vocació de manifesteria política o cultural. No cal dir que en la biografia política d'Enric Banyuls, i de tots els membres de la seua generació que tenien una certa vocació política, l'any 75 seria la fita cabdal, el punt d'inflexió que marcaria un abans i un després. Perquè es va descobrir que, en la novvinguda democràcia, no sols hi cabia només una determinada esquerra –pràcticament cap organització antifranquista no hi va pintar fava–, sinó que, a més a més, un dels objectius compartits per la dreta i l'esquerra institucionals, al País Valencià, va ser deixar fora de la democràcia el valencianisme polític, incipient però ben real, en benefici del bipartidisme. Si no n'hi havia prou amb la llei D'Hondt –que permet als partits majoritaris usurpar alegrement els vots dels minoritaris–, UCD i PSOE van trobar, en el nostre cas, allò del mínim o barrera –o barra electoral– d'un 5% a superar, no en la circumscripció, sinó en tot el territori. Aquesta manera valenciana de fer eleccions era la normativa electoral més dura, en tot l'àmbit espanyol, contra els partits minoritaris. Una normativa ben conservadora, de blindar-se contra possibles innovacions polítiques, perquè tota innovació ha de començar, necessàriament, sent minoritària.

Per poc que es rasque en la història de la transició al País Valencià, és ben curiós constatar que el principal antagonisme no s'hi va produir entre les dretes i les esquerres –vull dir parlamentàries–, que ja ho havien pactat tot, que s'entenien perfectament i que tantes pràctiques i principis compartien i comparteixen. En la nostra transició, de fet, l'enfrontament polític més intencionat i decisiu va ser el del bipartidisme

contra el valencianisme polític, al qual van intentar negar la possibilitat d'existir. I no cal dir que quasi ho aconsegueixen: els anys 70 i primeries dels 80 el valencianisme polític no tenia mitja galtada. Va ser una operació política tan emocionant com fer acaçar una sargantana amb una excavadora.

Per tant, passada la ratlla de l'any 75, amb la desaparició del dictador i el trànsit a la democràcia, els manifassers valencians no vam trobar –deixeu que m'hi incloga jo també– prou motius per a deixar de ser-ho. És per això que Enric Banyuls pot traçar unes memòries polítiques al llarg del període 1971-1987 amb canvis importants innegables, d'un cap a l'altre, però també amb poderosos elements de continuïtat. Ell ha cregut convenient fer-ne el document, deixar-ne constància escrita. En un país amb dèficits de memòria com el nostre, això només pot ser beneficiós. I si calia fer un balanç, que el meu amic Banyuls no fa, deixeu-me apuntar només un indicatiu que trobe significatiu: a Corbera, com en molts altres pobles valencians, no es pot dir que ara mateix el bipartidisme haja triomfat, precisament. Encara que això és un fet constatable només després del 1987 i, per tant, ja para fora del període convingut, trobe que és l'indici o, si voleu, la prova, que alguna cosa, o unes quantes coses, devia fer bé l'alegre colla de manifassers protagonista de la *Crònica parcial* que, ara sí, lectors, faríeu bé de començar a llegir.

Víctor Labrado

CRÒNICA PARCIAL
(1971-1987)

INTROIT

La pintada, grafiada toscament amb brotxa i pintura blanca, saltava a la vista des de distints angles en aquell espai ample, lliure d'edificacions, que configurava una extensa era a tocar de les primeres cases del poble. El mur que servia de suport al *graffiti* formava part d'una construcció per a la migrada indústria subsidiària del cultiu de la taronja.

Els xicons, els adolescents, es pelaven cada dia els genolls jugant al futbol en aquella era atrotinada no apta per a rebre l'impacte de la xicalla que, ara i adés, en el deler de tocar pilota, s'estampava a rebolcons contra el formigó del paviment.

Un desig justificat i inajornable degué moure els mossos més atrevits a mamprendre el pot de pintura i el pinzell amb la finalitat decidida de plasmar ben a les clares una queixa: «¡*Queremos campo!*!». No eren conscients que amb aquella acció, perpetrada amb un elemental, i necessari, grau de cautela, tancaven un llarguíssim període de silenci, una etapa de més de trenta anys en què les úniques inscripcions que es podien llegir en la via pública eren dues: «*Todo por la patria*», que presidia les portes de la caserna de la guàrdia civil, i «*Caídos por Dios y por España. ¡Presentes!*», encunyada en la façana de l'església. «¡*Queremos campo!*» anunciava un nou temps protagonitzat per una generació nova. La por havia quedat reclosa en el cervell de pares i avis, aquell personal abnegat que guardava en la memòria l'experiència amarga de la guerra però, sobretot, el «*mando y ordeno*» d'una postguerra interminable.

Feia temps que els xicons havien triat aquell sequer, propietat d'un destacat terratinent local, per a jugar al futbol. En tocar les cinc de la vesprada, només eixir d'escola i havent passat fugaçment per casa, acudien, berenar en mà, a aquell indret per esbravar-se tot emulant els ídols de l'esport.

L'acció èpica del jovent (una acció autogestionada que hem de considerar preparada a consciència: fer-se amb un pot de pintura, proveir-se de pinzell, decidir dia i hora...) fou propiciada per un fet inesperat. Al poble del costat –rival etern i inconciliable– les autoritats municipals, en una mostra d'audàcia inadmissible, havien habilitat un espai com a camp de futbol per a lleure de la joventut local. Un camp de futbol amb gespa i tot, no com el nostre sequer inhòspit amb paviment duríssim de ciment i ple de clots que arrapava cames magres i genolls ennegrits dels aspirants a estrelles mundials del futbol.

Així doncs, si no volien quedar al darrere, calia espavillar-se. Decidiren passar a l'acció: «¡*Queremos campo!*!». No feien falta més clarícies. Quedava sobreentès que no s'hi reivindicava la reforma agrària de part de llauradors o jornal·lers. El «*campo*» a què al·ludia la pintada, indefectiblement, només podia ser el camp de futbol. I prou. La política estava prohibida. «No vos poseu en política» era la consigna universal, no pintada a la paret, sinó dita, implorada pels majors en cada família, en cada casa.

Potser, més que la pintada reivindicativa juvenil, fou l'afany de competir amb el poble veí allò que mogué les autoritats a prendre's seriosament això del camp d'esports. Siga com siga, al cap de poc temps, els mandataris municipals, junt amb una mica de «societat civil» que potser començava a existir, posaven en marxa les màquines excavadores, aplanaven terres i bancals i traçaven línies de demarcació a fi de condicionar un camp de futbol més o menys reglamentari.

Aquells adolescents, la part més incontaminada de la població, amb la seua acció decidida, havien aconseguit l'objectiu marcat. Ja tenien camp de futbol.

«¡*Queremos campo!*!»: la primera pintada reivindicativa a Corbera des del temps de la República. La segona vindria uns anys després, i no demanava un camp de futbol, demanava unitat. «Treballadors unim-nos. Capitalisme no». Això és el que deia el *graffiti*. Aquesta, però, és una altra història.

AMICS-71. REVOLTATS HIPERACTIUS

«I amb el somriure, la revolta»

Lluís Llach

A Corbera, el delegat local de la Joventut, fent ús de les seues atribucions polítiques i orgàniques emanades del partit únic, féu una crida convocant tots els joves del poble a una reunió. El projecte del delegat consistia a organitzar un grup juvenil d'àmplia base vinculat a l'Organización Juvenil Española (OJE), però amb una pàtina de «laïcitat» civil que contrarestés les formes castrenses i la disciplina militar que adornaven des de feia anys i panys l'organització i que, ja en aquell temps, no eren ni convenients ni atractives.

Urgia escenificar la renovació, els temps estaven canviant. La influència del món exterior era inevitable; la modernitat penetrava irresistiblement en la joventut i calia canalitzar a conveniència aquella riuada imparable.

El camarada-delegat feia bé el seu paper. Rondant la quarantena, de cos rotund i ben plantat, la seua energia marcial no destorbava el caràcter d'home afable, dialogant i comunicatiu que compaginava a la perfecció amb un falangisme de pedra picada. Fou ell l'impulsor d'aquell grup de joves que acabaria sent el seu malson.

L'assistència a aquella reunió, tot i no ser massiva, fou suficient com per a no deixar el delegat amb la cua entre cames. Fet i fet, a partir d'aquell moment s'engegà una dinàmica d'agrupament de sectors diversos. D'una banda, hi havia els joves que ja partien de la seua afiliació a l'OJE; d'altra banda, s'hi ajuntà un grup, majoritàriament de xiques, enquadrat en el moviment Júnior de la parròquia i, finalment, aparegué

una colla, la majoria provinent de col·legis privats, que no pertanyia a cap organització, però que ja havia temptejat la seua afició al teatre, al fenomen de la Nova Cançó i a tot allò que sonara a modernitat.

Alguns components del grup (inicialment dit «Et comp-tem» i després «Amics-71») eren estudiants, uns altres treballaven i cap d'ells no sobrepassava l'edat de díhuit anys. Provenien de classes socials diferents, oposades, amb prevalença de fills de treballadors, però també hi havia alguns de classe acomodada, o fills de «rics», com es deia generalment. En el germen «ideològic» del grup hi havia brots diversos. Al costat d'algun component d'arrel clarament esquerrana i obrerista, s'hi afegia un cristianisme crític i, també, un component valencianista de caràcter merament cultural. I encara hi hauríem d'afegir algun element falangista *joseantoniano*, crític amb el règim i procliu als valors del món del treball.

En alguna mesura, el moviment Júnior rebia la influència del cristianisme de base de l'Hermandad Obrera de Acción Católica (HOAC). Un dels focus més propers es trobava a Algemesí, a la parròquia de Maria Auxiliadora. L'altre nucli de cristianisme compromès estava a l'església de l'Encarnació d'Alzira, regentada per frares caputxins. L'HOAC, tolerada pel règim, mantenia tesis pròximes a la teologia de l'alliberament, d'àmplia repercussió a l'Amèrica Llatina i amb una penetració notable en els moviments revolucionaris d'aquell continent. D'altra banda, el marxisme –com tota fruita prohibida– exercia una irresistible atracció entre el jovent. El descobriment de la llengua com a senya d'identitat i la consciència de la seua dignificació fou un altre component substantiu i ben present en les inquietuds de la colla.

El còctel, lluny d'explotar, no tardà gens a donar fruits. Interpretacions teatrals, música folk, conferències, audicions i

excursionisme esdevingueren un fluir constant. I, sobretot, els joves havien organitzat, amb gestió pròpia, un cine-club que aplegava prop de cent cinquanta socis. En un poble de poc més de tres mil habitants això significava un contingent difícilment negligible.

El delegat local de la Joventut, diligent amb les seues funcions, mentre repartia sense parar potents encaixades de mans, entre salutacions entusiastes, posava el local de l'OJE (local requisat pel règim als sindicats obrers en acabar la guerra) a disposició del grup de joves amb autorització expressa per a realitzar les seues activitats amb plena autonomia. Allí es reunien quasi diàriament per programar tot un munt d'iniciatives. Els diumenges servia com a lloc d'èsplai per berenar, posar discos i ballar. Cap problema. Per la seua banda, el senyor rector, empès per les circumstàncies i a recer del seu temperament moix, avalava la constitució del cine-club, que aviat esdevindria l'activitat amb més projecció pública. Un divendres de cada mes hi havia sessió de cine-club. Els joves havien arribat a un acord amb el senyor Nácher, empresari del Saló Rosa, de tal manera que aquest els ofería les pel·lícules considerades 'no comercials' incloses obligatòriament en cada lot que ell rebia de les distribuïdores. Tot i no ser pel·lícules d'avantguarda, n'hi havia d'interessants. *La jauría humana* d'Artur Penn, *Un hombre para la eternidad* de Fred Zinneman, *Peppermint frape* de Carlos Saura, *Fresas salvajes* d'Ingmar Bergman, *El suceso* d'Elliot Silverstein i uns altres títols memorables eren projectats mensualment a la pantalla del Saló Rosa.

Després de l'església i l'ajuntament (per aquest ordre), el cine era la institució més influent a escala municipal, i, sens

dubte, la més concorreguda. Molts veïns –normalment en família– hi estaven abonats i cada diumenge ocupaven els seus llocs reservats on, a més de veure la pel·lícula i el NODO, feien un berenar-sopar amb les viandes dutes de casa. La concurrència, sorollosa, omplia de gom a gom tot el pati de butaques; aquestes tenien el seient abatible, cosa que feia encara més estrepitosa la projecció en un no acabar d'alçar i baixar sense contemplacions el cul de les fatídiques butaques. Dimecres i dissabte també hi havia sessió, per bé que menys nombrosa. Gran part de la vida social transcorria al Saló Rosa, inclosos els convits de boda de la majoria de parelles que es casaven. El cine del senyor Nácher servia d'escenari per a esdeveniments de molt diversa naturalesa.

El cine-club, les conferències, els debats, el teatre i l'anàlisi de la realitat anaren configurant un col·lectiu de joves incòmode per a l'*establishment* local, un grup seduït per tot allò que, a escala general –intuïen–, s'estava cuinant a fi de liquidar la dictadura.

Així transcorregueren els anys 1971, 1972 i part del 1973, amb una creixent consciència social i política per part dels joves i, també, amb una creixent preocupació, una accentuada desconfiança, que arribaria a ser hostilitat declarada, per part de les autoritats.

La disposició dels personatges és la previsible. Col·locats en dues fileres, uns aponats, altres drets, mig recolzats uns amb altres, ocupen, de vora a vora, tot l'ample del carrer. Fan un total de trenta-cinc: díhuit xics i dèsset xiques. A terra hi ha bassals. Havia plogut, el cel és nuvolat. Elles duen al cap unes pintes falses fetes amb cartolina negra; ells, fora de l'ha-

bitual, porten trage-jaqueta i corbata. Les cares reflecteixen la felicitat descarada i insolent de la joventut post-adolescent. S'hi endevina l'ambient de celebració, de festa, i s'hi entreveu una intenció mesurada d'impostura, de provocació, de simulacre. Al peu de la fotografia llegim: «16 d'abril de 1972. Primer aniversari del club Amics-71». La foto és a color. Abans de posar per a la posteritat, el grup de joves, tal com estava manat, havia assistit a una missa en l'església parroquial. Un any frenètic d'activitats bé mereixia una celebració com aquella. La fotografia està presa al cap del carrer Sant Antoni, i la raó no és altra que allí és on vivia Manolo el retratista. En aquella època no hi havia moltes més possibilitats de fer fotos si no era la d'acudir a un fotògraf professional.

Dues setmanes abans de la foto, el diumenge de Pasqua, eixia a la llum una publicació ciclostilada. Els xicons s'havien passat la Setmana Santa, amb vetlles nocturnes i tot, enllestint la revista. Primer perforen amb l'*Olivetti* el text en el paper fràgil, trencadís, del clixé, rectificants ara i adés amb *típex* líquid les freqüents errades provocades pel tecleig massa atropellat; després, amb molta cura, sense pressa, encaixen la matriu en la multicopista parroquial –enginy rudimentari de la tècnica serigràfica: un simple caixonet anomenat *vietnamita*–; finalment, passen el rodet entintat una volta i una altra i una altra per sobre de la tela de seda tensada al bastidor, fins arribar a imprimir el número total de fulls necessaris per al tiratge previst. Aquest procés, totalment manual, es repeteix en totes i cadascuna de les vint pàgines del butlletí. Només queda ordenar-les i grapar-les, i ja està llest.

La revista, una compilació comentada de les activitats realitzades, comptava amb la preceptiva autorització de les autoritats municipals, per bé que aquestes no havien supervisat personalment el contingut dels articles.

Aquell diumenge assolellat d'abril, primer dia de Pasqua, a mitjan matí, després de deixar-ne un exemplar en el domicili de l'alcalde –que encara dormia– i un altre en el del delegat, la colla, acomboiada, inicià la distribució del butlletí per cases i bars.

«Fulla. Commemorant el primer aniversari de la fundació d'Amics-71». El camarada delegat, cap al migdia, després d'haver participat en l'Encontre de Resurrecció i mentre esperava l'hora de dinar, s'assegué al seu despatx, encengué un puro amb la mistera de benzina (el primer després de tota una Quaresma d'abstinència voluntària) i havent llegit el titular de la portada es disposà a fullejar l'interior de la revista. Només obrir la pàgina 4, el títol d'un article li cridà l'atenció: «Curiosidades. Pastoral de un Obispo a su diócesis. Brasil». El mot «curiosidades», de ressonància simpàtica, actuà com un reclam indefugible. Continuà llegint: «Carta pastoral del Obispo Manuel de Sousa Costa». Les paraules d'un bisbe, pensà el delegat, no poden conduir més que a la tranquil·litat d'esperit, a la pau interior, a l'assumpció resignada de l'ordre natural de les coses, a l'acceptació de la voluntat divina. El núvol espès i aromàtic d'una xamada vehement omplia el despatx mentre el delegat donava pas a la lectura de la pastoral. «Hermanos: He aquí que dentro de unos días celebraremos la Pascua [...]. Celebrar la Pascua es perseverar en mi compromiso en favor de la liberación de los pueblos, de nuestro pueblo [...]. Nuestros enemigos son numerosos [...]. La justicia exige, como mínimo decir quienes son: El patrón que gana grandes sumas de dinero cada mes, y que paga solamente salarios de hambre, este es un enemigo del pueblo [...]. El comerciante que explota al campesino comprándole a bajo precio el fruto de sus sudores, este es un enemigo del pueblo [...]. El militar que ensucia su conciencia torturando a los

prisioneros políticos, este es un gran enemigo del pueblo [...]. El cura, el Obispo y hasta el Cardenal que hacen honores a los ricos y a los militares orgullosos, estos engañan al pueblo, hermano, ellos son enemigos del pueblo».

Primer fou un acte reflex, un lleu moviment de les celles, un serrar els llavis quasi imperceptible. L'atordiment empenya el delegat a continuar llegint per comprovar que no era una imaginació figurada, una quimera, per constatar que allò que estava veient amb els seus ulls no era una al·lucinació produïda pel fum del cigar. «Amar a los enemigos es luchar contra ellos a fin de destruir las posibilidades que tienen para poder hacer el mal, y dejarles después la posibilidad de abrir los ojos [...]. El rico, el militar pretencioso, el yanki, el cura parásito, el profesor burgués, saben unir sus esfuerzos para defender sus intereses y privilegios».

La suor començà a gelar-li les galtes i el bescoll. Una color sangonosa li pujà a la cara que per dins bullia com un ou. «Hermano, quiero decirte como veo yo las cosas [...]. Es necesario saber qué hacer con el poder. Y esto no se puede aprender en los libros. Esto se aprende en la vida del pueblo [...]. ¿Es que puede el pueblo empezar la experiencia de la vida futura del país? Yo creo que sí [...]. ¿Que los ricos sufrirán? Però ¿es que el pueblo no ha sufrido excesivamente ya? [...] La liberación del pueblo, La Pascua, ha de tomarse muy en serio. Ya estamos hartos de la propaganda oficial que se autodenomina cristiana. Tu hermano Manuel Sousa Costa. Obispo de Canados. Brasil».

El delegat es deixà caure sobre el respatllet de la butaca de l'escritori, estirà les cames en un gest gandul d'abatiment, abandonà el puro aixafant-ne la punta contra el cendrer i, entre la pudor càustica del tabac, en pocs segons es veié totalment impotent, un home derrotat. Aquells mocosos li ha-